

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 520-539.
Geliş Tarihi-Received: 16.05.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 14.06.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1298113

Mecmualara Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 Numaralı Mecmua

An Example for Mecmua (Compilation): Süleymaniye Library İzmirli İsmail Hakkı Collection Mecmua (Compilation) No 3493

Mutlu Melis ÖZGERİŞ*
Ayşe ULU**

Öz

Genellikle müellifi/müstensihî belli olmayan, derleyenin zevkine göre oluşturduğu, farklı isimlerin değişik türlerdeki eserlerini içeren ya da tek bir tür/form etrafında şekillenen manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık defter anlamıyla edebiyatımızda yer edinen mecmualar; sundukları zengin içerikle edebiyat, edebiyat tarihi, tarih, sosyoloji, dinler tarihi, halk bilimi gibi birçok alan için önemli kaynak niteliğindeki eserlerdir. Yazma eser kütüphanelerinde çokça karşılaşılan ve edebiyat tarihine önemli katkılar sağlayan mecmualarda, özellikle şiir mecmualarında, kimi zaman kayıtlarda olmayan şairlerin şiirlerine kimi zaman da tanınan, bilinen şairlerin bilinmeyen şiirlerine rastlanılmaktadır. Ayrıca bu eserler; derleyenin zevkini, tercihini yansıtmakla birlikte döneminin beğenisine; hangi nazım şekillerine, nazım türüne, aruz kalıplarına, kafiye yapısına rağbet olduğuna, şairlerin birbirleriyle etkileşimine, şairlerin hayatlarına dair hususlara vs. ışık tutmaktadır. Mecmualarda rastlanılan edebî olmayan konulardaki kayıtlar ise, örneğin; boş sayfalara yazılan dualar, tılsımlar, gizli ilimlere dair notlar, resmî kayıtlar vs. farklı bilimlere yönelik bilgiler içermektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan mecmua ise Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 numarada yer alan 14 varaklık küçük bir mecmuadır. Eser, mukavva bir cilt içerisinde bulunmakta; genel itibarıyla okunaklı, satır sayısı muhtelif, manzum ve mensur metinlerden oluşmaktadır. Bu çalışmayla; eser, şekil ve muhteva özellikleriyle tanıtılarak mecmuanın bu alandaki çalışmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, mecmua, nazım, nesir.

Abstract

Mecmuaas that have a place in our literature in the sense of verse, prose or verse-prose mixed notebooks, which are generally not known by the author/writer, created according to the taste of the compiler, contain works of different names in different genres or are shaped around a single genre/form; With the rich content they offer, they are works that are an important source for many fields such as literature, history of literature, history, sociology, history of religions, folklore. In magazines that are frequently encountered in manuscript

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi ATATÖMER, e-posta: mmelis.yardimci@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1393-8669.

** Öğr. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi Rektörlük, e-posta: ayseulu@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2870-9604.

libraries and that make important contributions to the history of literature, especially poetry magazines, sometimes the poems of poets who are not in the records, and sometimes the unknown poems of known poets are encountered. In addition, these works; while reflecting the taste and preference of the compiler, to the taste of the period; which verse forms, verse types, prosody patterns, rhyme structure are in demand, the interaction of poets with each other, issues related to the lives of poets, etc. sheds light. Records on non-literary subjects found in mecmuas, for example; prayers, talismans, notes on occult sciences, official records, etc. written on blank pages. It contains information about different sciences.

The journal that constitutes the subject of this study is a 14-leaf mecmua located in the Süleymaniye Library İzmirli İsmail Hakkı Collection, number 3493. The work is in a cardboard volume; In general, it consists of legible, various lines, verse and prose texts. With this study; It is aimed to contribute to the studies in this field by introducing the work with its shape and content features.

Keywords: Classical Turkish Literature, mecmua (Compilation), poetry, prose.

Giriş

Mecmû'a, Arapça "cem' (جمع)" kökünden gelerek; toplanmış, bir araya getirilmiş, derilmiş, biriktirilmiş, tanzim ve tertip edilmiş şeyler hey'eti; seçilmiş yazılardan oluşan yazma kitap, defter, dergi anlamlarına gelmektedir (Şemseddin Sami, 1318, s. 1293; Devellioğlu, 1993, s. 596). Edebî terim olarak mecmua; çoğunlukla müellifi/müstensihi belli olmayan, derleyenine zevkine göre oluşturduğu, farklı isimlerin değişik türlerdeki eserlerini içeren ya da tek bir tür/form etrafında şekillenen manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık defter anlamında kullanılmaktadır (Şenödeyici ve Akdağ, 2016, s. 367; Akpınar, 2015, s. 344).

Mecmua türü, İslam kültüründe, henüz adı konulmadan, Hz. Muhammed'in hadis yazımına izin vermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Sahabilerin Hz. Peygamber'den duyduklarını kendi ihtiyaçlarına, seçimlerine ve değerlendirmelerine göre toplamaları neticesinde hadis literatüründe sahife, cüz ve kitap isimleriyle anılan ilk derlemeler doğmuştur. Mecmuanın belli tertip ve şekillere kavuşup Araplar, Farslar ve Türkler arasında rağbet bulması, gelişim göstermesi ve farklı ilim dallarında müstakil bir telif türü özelliği kazanması ise birkaç asır sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde mecmuanın gelişimi ise XV. yüzyıldan itibaren dikkat çekmeye başlamış ve XVI. yüzyıldan sonra sayı ve çeşitleri artan bir seyir izlemiştir (Uzun, 2003, s. 265-266).

Mecmualardaki metinlerde, genellikle benzer ya da ortak özellikler, konu yakınlıkları görülmektedir. Aynı konuya dair metinlerin yer aldığı mecmualar, içerikleriyle anılmaktadır. *Mecmû'a-i ilâhiyât*, *mecmû'a-i fetâvâ*, *mecmû'a-i kasâ'id*, *mecmû'a-i gazeliyât*, *mecmû'a-i ebyât*, *mecmû'a-i tevârih*, *mecmû'a-i vefeyât* gibi aynı nazım şekli/türüyle oluşturulan mecmualar da bulunmaktadır. Mecmualarda kısmen hacimsiz eserler derlenmekle birlikte hacimli eserlerin yer aldığı mecmualar da vardır. Hatta içerisinde birçok şairin divan ve divançesine rastlanılan *mecmû'âtü'd-devâvîn* gibi mecmualar da mevcuttur (Köksal, 2012, s. 85)

Klasik Türk edebiyatında mecmua geleneği sadece şiirle sınırlı kalmamıştır. Şiir mecmuaları haricinde *mecmû'a-i resâil*, *mecmû'atü'r-resâil* adlarıyla kayıtlı risale mecmuaları; mensur edebî metinlerin bulunduğu *mecmû'a-i münşeât*, *mecmû'a-i letâ'if*, *mecmû'a-i hikâyât* isimleriyle kayıtlı mecmualar ile karşılaşmaktadır. Farklı türlerdeki eserlerin toplandığı mecmua dışındaki kitaplar da *cönk*, *sefine*, *kırkambar*, *keşkûl*, *külliyât* gibi adlara sahip eserlerdir (Köksal, 2012, s. 86-87).

Mecmualar, içerdikleri konulara göre farklı dil ve şekilde yazılabilmektedir. Arapça, Farsça, Türkçe ya da çok dilli olarak karşımıza çıkabilen mecmualar, muhteva olarak da çeşitlilik göstermektedir. Çoğunlukla ilmî ve dinî konularda derlenmiş

mecmuaların mensur ve Arapça, edebiyat ve sanat konularındakilerin ise manzum ve Farsça-Türkçe olduğu görülmektedir (Uzun, 2003, s. 267). Fetva mecmuaları, tefsir mecmuaları, sakk mecmuaları, şerh mecmuaları, dua mecmuaları gibi mensur olarak yazılmış örnekler; güfte mecmuaları, kaside mecmuaları, gazel mecmuaları, matla mecmuaları, hilye mecmuaları, manzum lügat mecmuaları, şehrengiz mecmuaları ise manzum olarak kaleme alınmış mecmua örnekleridir. Bunların yanında manzum-mensur karışık olarak kaleme alınmış mecmua örnekleri de mevcuttur. Derleyici, beğendiği şiir ya da düz yazıları bir mecmuada bir araya getirebilmektedir. Bu eserler de genellikle fevâid ve eşîâr mecmuaları adıyla kütüphane kayıtlarında yer almaktadır.

Türk edebiyatında mecmuaların tasnifi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ilk tasnifin Ağâh Sırrı Levend'e ait olduğu görülmektedir. Muhtevadan hareketle yapılan tasnif şu şekildedir:

- Nazire mecmuaları,
- Meraklılarca toplanmış, antoloji niteliğinde seçme şiir mecmuaları,
- Farklı konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar (Levend, 1998, s. 166-167)

İkinci tasnif denemesi ise Günay Kut'a aittir. Kut, beş maddede mecmuaları sınıflandırmıştır:

- Nazire mecmuaları,
- Seçme şiir mecmuaları,
- Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar,
- Karışık mecmualar,
- Tanınmış kişilerce veya derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar (Kut, 1986, s. 170-171).

Yakın zamanda mecmualar üzerine daha detaylı ve geniş kapsamlı tasnifler yapılmıştır. Bu tasniflerden Atabey Kılıç'ın tasnifinde mecmualar; cilt ve tertip hususiyetleri, şekil, dil, muhteva özellikleri bakımından ve şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilen mecmualar şeklinde beş başlık hâlinde sınıflandırılmıştır (Kılıç, 2012, s. 75-96).

Mecmualar; kâğıt, cilt, yazı, tezhip gibi şekilsel hususiyetler itibarıyla farklılık arz edebilir. Hatta kiminin düzensiz, genellikle okunaksız ve istinsah hatalarıyla dolu, âdeta karalama defteri gibi olduğu; kiminin de çok düzenli ve özenli bir sanat eseri özelliği taşıdığı söylenebilir (Uzun, 2003, s. 265-266). Bazı mürettepler mecmualarında, belki bir eser oluşturma gayesi bile gütmeden, beğendikleri her türden bilgiyi, düzenlemeden, tasnif etmeden ve kaynaklardan doğruluğunu teyit etmeden rastgele kaydetmiş algısı oluştururken bazı derleyicilerin ise düzenli bir eser meydana getirme çabası içerisinde olduğu daha ilk bakışta sezilir (Gürbüz, 2013, s. 320-321).

Mecmualar, bilhassa şiir mecmuaları, yazma eser kütüphanelerinde çokça karşılaşılan ve edebiyat tarihine önemli katkılar sağlayan eserlerdendir.¹ Mecmualarda, kimi zaman kayıtlarda olmayan şairlerin şiirlerine kimi zaman da tanınan, bilinen şairlerin bilinmeyen şiirlerine rastlanmaktadır. Bu eserlerde sadece edebî yön bulunmayıp şairlerin hayatlarına dair izler de görülebilmektedir. Mecmualar derleyenin zevkini, tercihini yansıtmakla birlikte döneminin beğenisine; hangi nazım şekillerine, nazım türüne, aruz kalıplarına, kafiye yapısına rağbet olduğuna; şairlerin birbirleriyle etkileşimine vs. ışık tutmaktadır. Ayrıca mecmuaların boş sayfalarına yazılan dualar, tılsımlar, gizli ilimlere dair notlar, resmî kayıtlar vd. tarih, halk bilimi, sosyoloji, dinler tarihi gibi farklı bilimlere yönelik bilgiler içermektedir (Köksal, 2012, s. 90-91). Buradan hareketle klasik Türk edebiyatı açısından oldukça önemli bir yeri olan şiir mecmualarının sahip oldukları birtakım özellikler şöyle sıralanabilir:

- Şiir mecmuaları baştan, sondan ya da hem baştan hem sondan eksik olabilmektedir.
- Şiir mecmualarının önemli bir kısmının yazı, ölçü, satır-sütun gibi hususlarda bir standardı yoktur. Bunların bir bölümü özenle tertip edilmiş, cildi, süslemeleri vd. bulunurken; bir kısmı özensiz, okunaksız, hatalarla ve karalamalarla dolu olabilmektedir.
- Bazı mecmualarda farklı renk ve türlerde kâğıt kullanıldığı, değişik renklerde mürekkep ve yazı türlerine yer verildiği görülür. Bu durum mecmuanın farklı zamanlarda yazılmasından ya da birçok derleyicisinin olmasından kaynaklanabilmektedir.
- Şiir mecmualarının çoğunda ferağ/ketebe/istinsah kaydı yoktur. Ayrıca bu mecmualarda sadece şiirlerin bulunmadığı da görülür. Dualar, tılsımlar, ilaç tarifleri, ölüm tarihleri, şecere kayıtları, mecmua sahibine dair bilgiler vs. yer almaktadır.
- Mecmualar genellikle tek nüsha olmakla birlikte bazı mecmuaların çok sayıda nüshası bulunmaktadır.
- Mecmuaların telif/istinsah tarihleri çoğunlukla olmasa da içerdikleri bilgilerden hareketle önem tespiti yapılabilmektedir. Ayrıca bazı şiirlerin başlıklarında şairlerin adına rastlanılmakta, şiir derleyene aitse de “ve lehu, ve lehu eyzân, eyzân” gibi ifadeler kullanılmaktadır (Şenödeyici ve Akdağ, 2016, s. 376).
- Kimi şiir mecmualarında hem şiirin başlığına hem şairin mahlasına bazen de şiirin nazım türü/şekline dair bilgiler verilirken (Nâbî, Gazel-i Fuzûlî gibi) kimisinde bunlara belirgin şekilde işaret edilmemektedir.
- Birtakım mecmualarda ise şairlerin; meslekleriyle, memleketleriyle, yaşıyla, baba ya da aile adıyla, mensup olduğu tarikatlarla, fiziki özellikleriyle tanıtıldığı görülmektedir (Enverî-i Münecim, Sürûrî-i Gelibolî, Cemâlî-i Selef, Tâci-zâde, İbrâhîm-i Gülşenî, Garîbî-i A‘mâ gibi). Hatta azınlıkta da olsa bazı şiir mecmualarında kimi şairler hakkında neredeyse antoloji tipi tezkireler kadar fazla bilgi yer almaktadır (Köksal, 2016, s. 172).
- Şairler mecmuayı, derleme eser, şiir antolojisi anlamıyla birlikte divan oluşturmadan önce şiirlerini kaydettikleri defter manasında da kullanmıştır.

¹ MESTAP Projesi, Prof. Dr. M. Fatih Köksal’ın öncülüğünde, farklı üniversitelerdeki akademisyenlerin gönüllü desteğiyle yürütülen, özellikle Osmanlı dönemi şiir mecmualarının tespiti açısından önemli bir projedir. Bkz. www.mestap.com.tr

Ayrıca şairler, şiirlerinin mecmualara girmesini istemiş ve bunu övünme vasıtası olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte sevgiliye kavuşamayan şair, mecmualarda yer alan şiirleri sayesinde sevgiliye ulaşmanın bir yolunu bulmuş ve bu durum ona bir teselli olmuştur (Kurnaz ve Çeltik, 2013, s. 45).

Mecmû‘a-i eş‘âr, mecmû‘atü’l-eş‘âr gibi sadece manzum metinlerin derlendiği şiir mecmualarında pek çok şairin farklı nazım şekillerindeki/türlerindeki şiirleri genellikle bir sıra ve esas gözetilmeden bir araya getirilir. Şiir mecmualarında, derleyicinin tercihinine bağlı olarak farklı yüzyıllardan, mezheplerden şairlerin farklı nazım şeklindeki/türündeki farklı uzunluklarda Türkçe, Arapça ya da Farsça manzumeleri yer alır. Bazen mecmua derleyicisi şair olup mecmuaya kendi şiirlerini almakta bazen de derleyici müstensih olup sipariş üzerine istinsah edilmiş ya da kendisinin beğendiği bir şiir mecmuasını çoğaltabilmektedir (Köksal, 2012, s. 83-84).

Bu çalışmaya konu olan mecmua, Süleymaniye Kütüphanesinde İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Bir şiir mecmuası özelliği taşıyan eserde, Arapça olarak kaleme alınmış mensur metinler de bulunmaktadır. Şekil ve muhteva özellikleriyle tanıtılan bu mecmuanın alandaki çalışmalara katkı sağlaması amaçlanmıştır

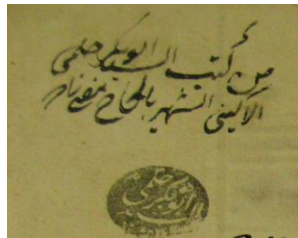
Mecmuanın Şekil ve Muhteva Yönünden Tanıtımı

Eser, mukavva bir cilt içerisinde yer alan, satır sayısı muhtelif, manzum ve mensur metinlerin bulunduğu 14 varaklık küçük bir mecmuadır. Genel itibarıyla okunaklı olan metinlerde nesih, rik‘a, nestalik gibi farklı yazı türleri kullanılmıştır. Yer yer lekelenmelerin görüldüğü mecmuada, bazı metinlerin yazımına, sayfa estetiğine dikkat edilirken ve farklı renklerde mürekkep tercihinde bulunulurken; bazı metinler ise özensiz yazılmış, hatta kimi ifadelerin üstüne karalamalar yapılmıştır:

Resim. 1b-2a ve 14b varakları

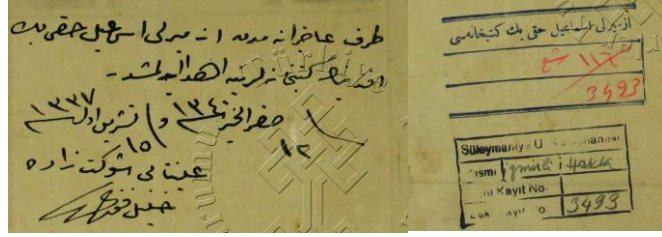
Mecmuanın 1a sayfasında kitabın mülkiyetiyle ilgili kayıt yer almaktadır. Sayfanın sol üst tarafında nestalik yazıyla “Min kütübî’s-Seyyid Ebûbekr Hilmî El-Eginî eş-şehîr bi’l-Hâc Müftîzâde” ifadesi ve altında Seyyid Ebûbekr Hilmî’nin mührü bulunmaktadır:

Görsel 2. 1a

Devamında rik‘a yazıyla “Ṭaraf-ı ‘âcizânemden İzmirli İsmâ‘îl Hakkı Beg Efendinin Kütübhânelerine ihdâ edilmişdir. 15 teşrîn-i evvel sene 1337-12 şaferü’l-hayr sene 1340. ‘Ayntâbî

Şevketzâde Hâilî” kaydı ve imza bulunurken; sayfanın aşağısında “Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı 3493” numara kaydı vardır:

Görsel 3. 1a

1b’de nesih yazıyla kaleme alınan, Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi’nin yazdığı, Kaeb bin Züheyr’e ait *Bânet Su‘âd* kasidesinin Türkçe tercümesinin giriş bölümü yer alır. Bu bölüm, kaside ve tercümesi, müellif hatlı Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başışlar 6955 numaradaki mecmuada da bulunmaktadır.² Burada Kaeb bin Züheyr’in bu kasideyle kılıçtan kurtulduğunu dile getiren şair, bu kasidenin insanlara faydalı olmasını temenni etmiş ve bu kasideyi o güne kadar birçok kişinin şerh ve tercüme ettiğini belirterek kendisinin yazdığı tercümenin farkını vurgulamıştır. Bu manzumeyle Hz. Muhammed’den şefaât talebinde bulunan Mustafa Kâmil Efendi, aynı zamanda Hz. Peygamber’in övgüsünden de pay almak düşüncesindedir:

“Bismi’lîlâhi’r-raḥmani’r-raḥîm

Ḥamden lillâhi ve muşalliyen ve müsellimen ‘alâ Resûlallâhi ve ba‘de. Bu nâzım-ı fakîr Kâmil elîm-i darîr keşîrû’z-zerari ve’t-taḫşîr maḥzâ ḥazret-i risâlet-penâh efendimiziñ ednâ hizmet-i seniyyelerinde bulunmak ḫaşîdiyle ve şefâ‘at ‘uzmâsın niyâz-ı emniyyesiyle şân-ı sa‘âdetlerinde inşâd olunan Bânet Su‘âdu ḫaşîde-i belâgat-nişânuñ aşl-ı meâl-i münîfîni ezkiyâya nazarıyla şerḫe mürâca‘ata muhtâc olunmayacak derece nazma getürmüştür. Ola ki nezd-i risâlet-penâhında ḫayyiz-i ḫabûlde ola. Âmîn.

Ma‘lûm ola ki işbu ḫaşîde-i mübârekeniñ ḫavâşşî lâ-ta‘ad ü lâ-teḫâşşîdür ki ancak tecrübe-i evfâ ile ma‘lûm olur. Ḥattâ ‘ulemâ-yı muḫaḫḫîkinden mervîdür ki bu ḫaşîdeye müdâvemet idenler bi-luṭfullâh-ı Te‘alâ cemî‘beliyyât u âfâtdan necât bulup merâtib-i ‘ulyâya nâ‘il olmak muḫaḫḫıdır. Nitekim Ka‘b bin Züheyr raḫıyallâhu‘anh bunun sebebiyle kılıcdan ḫalâş bulup kibâr-ı şaḫâbeden oldı.”

Mecmuanın 2b-7b arasında, 2 sütun ve 10 satır hâlinde harekeli nesih yazıyla yazılan *Bânet Su‘âd* kasidesinin Türkçe tercümesi bulunur. Rekabe kaydının bulunduğu manzumede Mustafa Kâmil Efendi, beyit sayısı 55, 57, 59 ve 60 arasında değişen *Bânet Su‘âd* kasidesini 59 beyit olarak tercüme etmiştir. Şair manzumesinde, önce Arapça beyit ardından Türkçe tercümesi şeklinde bir sıralama takip etmiştir. İlave ettiği son beyitte ise mahlasını söyleyip duada bulunmuştur. Ayrıca esas metinden farklı bir vezin tercihinde bulunan şair, tercümesini Hezec bahrinin *mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün* kalıbıyla yazmıştır. Nesib, tasvir ve medih bölümlerinden oluşan kaside (Özgeriş, 2022, s. 2-21) ve Mustafa Kâmil Efendi’nin yaptığı tercüme şöyledir:

بَانت سَعَادُ قَلْبِي الْيَوْمَ مَثْبُولٌ

مُنَنِّمٌ إِثْرَهَا لَمْ يُفَدَ مَكْبُولٌ

² Eserle ilgili detaylı bilgilere “Özgeriş, Mutlu Melis (2022). Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi’nin Manzum Bânet Su‘âd Kasidesi (Kaside-İ Bürde) Tercümesi. *Filoloji Alanında Teori ve Araştırmalar* (Editör Doç. Dr. Gürhan Kirilen). İzmir: Serüven Yay., 1-25.” çalışmasından ulaşılabılır.

- 1 Su‘ âd ayrıldı benden ol sebebden dil bugün bîmâr
Fedâsız bir esîr-i bend-i ‘ışk yolında hem-bîzâr³
وَمَا سَعَادُ غَدَاةِ الْبَيْنِ إِذْ رَحَلُوا
إِلَّا أَعْنُ غَضِيضُ الطَّرْفِ مَكْحُولٌ
- 2 Hâkîkat ol Su‘ âd vaqt-i firâk u irtihâlinde
Ġazâl-ı hûb-edâ mânend siyâh-çeşm oldı ol dildâr
هَيْفَاءُ مُقْبِلَةً عَجْرَاءُ مُدْبِرَةً
لَا يَسْتَكِي قِصْرٌ مِنْهَا وَلَا طَوْلٌ
- 3 Ki iqbâl itse ince bellü idbâr itse hoş tavlu
Görinür kıdd-i bâlâsı vasaftur itme istinkâr
تَجَلُّوْ عَوَارِضَ ذِي ظَلَمٍ إِذَا ابْتَسَمَتْ
كَأَنَّهُ مُنْهَلٌ بِالرَّاحِ مَغْلُولٌ
- 4 Ziyâdâr olısar dendânı⁴ pür-tâb gülerse ol
Şanasın şöyle âb ile mükerrer âbdâr her bâr
شَجَّتْ بِذِي شَنِيمٍ مِنْ مَاءٍ مَحْنِيَةٍ
صَافٍ بِأَبْطَحِ أَضْحَى وَهُوَ مَشْمُولٌ
- 5 Şu âb kim âb-ı bâridle qarışmış batn-ı vâfide
Doğunmuşdur aña bâd-ı şemâl ezhâda şafvetdâr
تَنْفِي الرِّيَّاحِ الْفَذَى عَنْهُ وَأَفْرَطَهُ
مِنْ صَوْبِ سَارِيَةٍ بَيْضٍ يَعَالِيلٌ
- 6 Riyâh ol âbdan hâr u hası i‘ dâm itmişdür
Daĥî mecrâsını kûh-ı sefid pür itmiş ez-midrâr
اَكْرَمُ بِهَا خَلَّةٌ لَوْ أَنَّهَا صَدَقَتْ
مَوْعِدَهَا أَوْ لَوْ أَنَّ النَّصْحَ مَقْبُولٌ
- 7 Eger va‘ dinde şâdik olsa hoş dostdur Su‘ âd âyâ
Ve ger nezdinde nuşhım eylese te’sîr-i bî-imrâr
أَلَيْكِنَهَا خَلَّةٌ قَدْ سَبِطَ مِنْ دِمِهَا
فَجَعَّ وَوَلَعَّ وَأَخْلَافَتْ وَتَبَدَّلَتْ
- 8 Velî ‘uşşâkı rencid itme aña mâya olmışdur
Daĥî kızb ü hilâf va‘ de eyler dem-be-dem ısrâr

³ Metnin sol tarafına yatay olarak “Esîr-i bend-i ‘ışk bî-fedâ râhında hem-bîzâr” musrası yazılmış.

⁴ Metinde “dindân” şeklindedir.

- فَمَا تَدُومُ عَلَىٰ حَالٍ تَكُونُ بِهَا
كَمَا تَلُونُ فِي أُنُوبِهَا الْعُؤُلُ
- 9 Nitekim gûle beñzer dürlü elvâna teşekkülde
Ne mümkin hâlet-i maqrûnesinde ide istiqrâr
وَلَا تَمَسُّكَ بِالْعَهْدِ الَّذِي رَعَمْتُ
أَلَا كَمَا تُمَسِّكُ الْمَاءَ الْعَرَابِيلُ
- 10 O yâr-i bî-vefâdur ‘ahdini hiç tutmaz illâ kim
Şuyı qalbur tutar gibi tutar ‘ahdin verir iqrâr
فَلَا يَغْرُنُّكَ مَا مَنَنْتُ وَمَا وَعَدْتُ
إِنَّ الْأَمَانِيَّ وَالْأَخْلَامَ تُضَلِيلُ
- 11 Pes anîñ menn ü va‘di itmesün aşlâ seni mağrûr
Bu bâbda ârzû-yı düşlere aldanma hiç zinhâr
كَانَتْ مَوَاعِيدُ عُرُقُوبٍ لَهَا مَثَلًا
وَمَا مَوَاعِيدُهَا إِلَّا الْأَبَاطِيلُ
- 12 Ki ‘Urķûbîñ mevâ‘îdi aña darb-ı meşel oldu
Mevâ‘îdi aña zîbdür gerek cehr ü gerek isrâr
أَرْجُو وَأُمَلُّ أَنْ تَذُو مَوَدَّتِهَا
وَمَا إِحَالٌ لَدَيْنَا مِنْكَ تَتَوَبَّلُ
- 13 O yârîñ ķurb-ı ħubbı ħod niyâz-ı ‘âcizânemdür
Velâkin neyl-i vaşlı olmadı nezdimde hiç der-kâr
أَمَسْتُ سَعَادُ بِأَرْضٍ مَا يُبَلِّغُهَا
إِلَّا الْعِتَاقُ النَّجِييَاتِ الْمَرَّاسِيْلُ
- 14 Su‘âd bir yire irdi kim anı ol yire irgürdi
Sebük seyr üştür-i pür-mâye-i aķvâ-yı bî-a‘zâr
وَلَنْ يُبَلِّغَهَا إِلَّا عُذَافِرَةٌ
فِيهَا عَلَىٰ الْأَيْنِ إِزْقَالٌ وَتَبَعِيلُ
- 15 Degil illâ ‘azîmü’l-cüsse bir üştür ulaşdırmış
O üştür hâl-i i‘yâde sebük seyr ide tîz âşâr
مِنْ كُلِّ نَضَاحَةِ الذَّفْرَىٰ إِذَا عَرَقَتْ
عُرْضَتُهَا طَامِسُ الْأَغْلَامِ مَجْهُوْلُ
- 16 Verâ-yı gûşı ħûy-gerde olunca tîz-i seyrinde
Bilinmez râha himmet şarf ider seyrinde ol pür-bâr

تَرْمِي الْعُيُوبَ بِعَيْنِي مُفْرِدٍ لَهَقٍ

إِذَا تَوَقَّعْتَ الْحِرَّانَ وَالْمَيْلُ

- 17 Ki şevr-i vaḥş-ı ebyazveş şalar çeşmin ırâk câya
Zemîni ḥuşk dahî tell-i remil kızdıkda pek bisyâr

صَحْمٌ مُقَلَّدُهَا عَبَلٌ مُقَيَّدُهَا

فِي خَلْقِهَا عَنِ بَنَاتِ الْفَحْلِ تَفْضِيلُ

- 18 alındur boynu hem ayağı olmış laḥm ile memlû
Benât-ı faḥldan emşâline anda meziyyet var

عَلَبَاءُ وَجَنَاءُ عَلُومُ مَذَكَّرَةٌ

فِي دَقِّهَا سَعَةٌ قَدَّامَهَا مَيْلُ

- 19 Dahî gerdânı ađlez hem laḥîmü'l-vech ve'l-a'c zâ
Müzekker faḥla beñzer boynu efzûn şânki mîl miğdâr

وَجَدُّهَا مِنْ أَطْوَمٍ مَا يُؤَيِّسُهُ

طَلْحُ بِضَاجِيَةِ الْمُتَنِّينِ مَهْرُورُ

- 20 Şanursın cildi ablubađa cildinden düzülmişdür
urâd aña ne mümkin eyleye te'sîr ile ızrâr

حَزَفَتْ أَخُوهَا أَبُوهَا مِنْ مَهَجَّئَةٍ

وَعَمُّهَا خَالَهَا قَوْلَاءُ شِمَشِيَّةٍ

- 21 Hicân cinsinden ol bir pâre-i kûh-ı mu'azzamdur
Ki zâhrı boynu efzûn hem dahî fârih bilâ-inkâr

يَمْشِي الْفَرَادُ عَلَيْهَا نَمَّ يَزْلِقُهَا

مِنْهَا لَبَانٌ وَأَقْرَابٌ زَهَالِيلُ

- 22 Simânet hem melâset anda gâyet ber-kemâl olmış
urâdîñ mezlakîdür cenb ü şadrından düşer nâçâr

عَبْرَاتُهُ قُدِّفَتْ بِالتَّحْضِضِ عَنْ عُرْضِ

مِرْفَقِهَا عَنْ بَنَاتِ الزُّورِ مَقْتُولُ

- 23 Semüzlükde ḥimâr-ı vaḥşi gibi laḥmı şarkmışdür
Dahî dirseği gögsinden ırâkđur olmamışdür fâr

كَأَنَّ مَا فَاتَتْ عَيْنَيْهَا وَمَدْبَحَهَا

مِنْ حَطْمِهَا وَمِنَ اللَّحْيَيْنِ بَرَطِيلُ

- 24 Çeñesi gözleri altı ki ya'ni ma'ad-ı ḥabli

- Demur balta veyâ bir seng-i hârâdur lede'l-enzâr
 نُؤْمَرُ مِثْلَ عَسِيبِ النَّخْلِ ذَا خُصَلٍ
 فِي غَارِزٍ لَمْ تَحْوَتْهُ الْأَحَالِيلُ
- 25 Lebûn iken o seyr-i sür' atinde emcügi üzre
 'Asîbü'n- nahlveş kıyruğımı eyleyiser imrâr
 فَنَوَاءٌ فِي خُرَّتَيْهَا لِلْبَصِيرِ بِهَأ
 عَثُقٌ مُبِينٌ وَفِي الْخَدَّيْنِ تَسْهِيلٌ
- 26 Beğâyet burnu yüksek hem kulaqları yaraşıklı
 Yanaqları leâfet-bağş der-nezd-i uli'l-ebşâr
 تَخْدِي عَلَى بَسْرَاتٍ وَهِيَ لَا هِفَّةَ
 ذَوَائِلٌ وَقُعُورٌ الْأَرْضِ تَحْلِيلٌ
- 27 'Acîf ü huşk pâyân üzre ol isrâ' ı seyr eyler
 O pâyân kim deger degmez zemîne pekçe az uğrar
 سُمُرُ الْعَجَابَاتِ يَتْرُكُنَ الْخَصَى زَيْمًا
 لَمْ يَقْهِنَنَّ رُؤُوسَ الْأَكْمِ تَنْعِيلٌ
- 28 Ki esmer etlü pâyânı perâkende kıılır sengi
 Degil ten' ile muhtâc ger ser-i kûhda ola seyyâr
 كَأَنَّ أُوبَ ذِرَاعَيْهَا إِذَا عَرَفَتْ
 وَقَدْ تَلَفَّعَ بِالْقُورِ الْعَسَاقِيلُ
- 29 O nâqa derledikde şânki anîñ tîz refâtî
 Ser-i kûhı serâb almış o hâlde ez-heme aqţâr
 يَوْمًا يَظَلُّ بِهِ الْجِرْبَاءُ مُصْطَحِدًا
 كَأَنَّ ضَاجِحِيَهُ بِالشَّمْسِ مَمْلُوءٌ
- 30 O bir gündür keler iğrâk olubdur harr-ı şems ile
 Vücûdı kellenüp hem levn ü eşkâli olur gülnâr
 وَقَالَ لِلْقَوْمِ حَادِيهِمْ إِذَا جَعَلَتْ
 وَرُزْقُ الْجَنَادِبِ يَرْكُضُنَ الْخَصَى قِيلُوا
- 31 Çekirge perr ü bâlın senge urduğda hârâretten
 İder Hâdî şehâ fermûde-i kaylûleyi izhâr
 شَدَّ النَّهَارَ ذِرَاعًا عَيْطَلٍ نَصَفٍ
 قَامَتْ فَجَاوَرَهَا نُكْدٌ مَتَاكِيلٌ
- 32 Mümâşil şol 'iyâliñ tîz ü refâtîna azhâda

- Ki bir şüklâ idibdür hâl-i mâtemden aña ihbâr
 تَوَاحُةٌ رَحْوَةٌ الصَّبْعَيْنِ لَيْسَ لَهَا
 لَمَّا نَعَى بِكَرْهَا النَّاعُونَ مَعْقُولٌ
- 33 Şalar bâzûların ser-mest-i bî-hûş dîde-i giryân
 Eger sem‘ ine mâtem qar‘ olursa ya‘ ni eyler zâr
 تَفْرِي اللَّبَانَ بِكَفَّيْهَا وَمِدْرَ عُهَا
 مُشَقَّقٌ عَنِ تَرَاقِيْهَا رَعَابِيْلٌ
- 34 Ki mâtemden haqîkat sînesin ol çâk u çâk eyler
 Yağasın pâre pâre eyler ol pür-zâr-ı hasretkâr
 تَسْعَى الْوُشَاةَ جَنَابِيْهَا وَقَوْلُهُمْ
 إِنَّكَ يَا بِنَّ أَبِي سَلْمَى لَمَقْتُولٌ
- 35 Su‘ âda her yañadan ğamz iderlerdi ki ğammâzlar
 Benim haqkımda katlime yürürlerdi idüp güftâr
 وَقَالَ كُلُّ خَلِيلٍ كُنْتُ أَمْلُهُ
 لَا إِلَهِيَّكَ إِنِّي عَنْكَ مَشْعُونٌ
- 36 Nice yâr-i vefâdârıma ol demde şığındımsa
 Dir idi kim seni taħlîş ne mümkindür baña⁵ ey yâr
 فَقُلْتُ خَلُّوا سَبِيْلِي لَا أَبَا لَكُمْ
 فَكُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولٌ
- 37 Didim hâlime koñ beni ki yoğ mânendiñiz aşlâ
 Yirine geliserdür her ne kim tağdîr ider Ğaffâr
 كُلُّ ابْنِ أُتْنَى وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ
 يَوْمًا عَلَى آلِهِ حَدْبَاءَ مَحْمُولٌ
- 38 Ki her bir mâder ü zâd ger dırâz olsa anıñ ‘ömri
 Nihâyet levhden tâbûta ğaml eyler anı ahyâr
 أَنْبِئْتُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَوْ عَدَنِي
 وَالْعَفْوُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَأْمُولٌ
- 39 Hemân-dem kim niyâzım ‘afvdur nezd-i risâletde
 Ne deñlü eylemişse katlime fermân dimem ihdâr
 فَقَدْ أَنْبِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ مُعْتَذِرًا

⁵ Nüşhada بنا şeklinde dir.

- وَالْعُذْرُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ مَقْبُولٌ
- 40 Zemîn-bûs olmuşam nezd-i Resûle i' tizâr ile
Kâbüle çünkü şâyân hazretinde ehl-i istiğfâr
مَهْلًا هَدَاكَ الَّذِي أُعْطَاكَ نَافِلَةً
الْقُرْآنَ فِيهَا مَوَاعِظٌ وَتَفْصِيلٌ
- 41 Baña mühlet vir ey nûr-ı hidâyet kim saña virmiş
Hudâ Kur'ânı kim var anda tafşîlât ile ahbâr
لَا تَأْخُذْنِي بِأَقْوَالِ الْوَشَاةِ وَلَمْ
أُذْنِبْ وَإِنْ كُنْتُ فِي الْأَقْوَابِ
- 42 Hâbîbâ sen beni ahz itme aqvâl-i vuşât ile
Eger haqqımda çok söz var velî yok bende istiğşâr
لَقَدْ أَقَوْمٌ مَقَامًا لَوْ يَقُومُ بِهِ
أَرَى وَأَسْمَعُ مَا لَوْ يَسْمَعُ الْفَيْلُ
- 43 Ki bir merkezdeyim anda benim mer'î vü mesmû'ım
Eger sem' eyleseydi fil veyâhûd eylese ibşâr
لَطَلَّ يَرِغْدُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُ
مِنَ الرَّسُولِ بِأَذْنِ اللَّهِ تَنْوِيلٌ
- 44 Olurdu heybetinden kâffe-i a' zâları lertzân
Meger bâ-avn-ı Haqq aña ola hazretten istibşâr
حَتَّى وَضَعْتُ يَمِينِي لَا أَنْزَعُهُ
فِي كَفِّ ذِي نِقْمَاتٍ قِيلُهُ الْقَيْلُ
- 45 Kodum sağ destimi tâ keff-i şâhib-intikâm içre
Ki ya' ni şâdıku'l-kavl hazrete itmem nizâ' iş'âr
لَذَاكَ أَهْبَبْتُ عِنْدِي إِذْ أَكَلِمُهُ
وَقِيلَ إِنَّكَ مَنَسُوبٌ وَمَسْنُوءٌ
- 46 Tehâtab içre ol zât heybet-efzâ nezd-i çâkerde
Dağî mensûb u mes'ûliyetimden olsa istifsâr
مِنْ خَادِرٍ مِنْ لَيْوُثِ الْأَسَدِ مَسْكَنُهُ
مِنْ بَطْنِ عَتْرٍ غَيْبٌ دُونَهُ غَيْبٌ
- 47 O şîrden kim ola ol şîr-i şîrân mîşe-sitânda
Tutar mesken huşûşâ vâdi'-i 'Aşşerde ol hûnhâr
يَعْدُو فَيَلْحَمُ ضِرَّ غَامِينَ عَيْشُهُمَا

- لَحْمٌ مِنَ الْقَوْمِ مَغْفُورٌ خَرَّادِيلٌ
48 Şabâh vak'tinde ol yavruların bislerdi ya' ni kim
Atilmiş pâre pâre lahm-ı âdemden idüp iğdâr
إِذَا يُسَاوِرُ قِرْنَآ لَّا يَجِلُّ لَهُ
أَنْ يَنْزِكَ الْقِرْنَآ إِلَّا وَهُوَ مَغْلُوبٌ
- 49 Muqâvim olsa bu heybetle çün mânendi bir şîre
Bırakmaz pençe-i qahr ile itmeyince târûmâr
مِنْهُ تَطَّلُ سِبَاعُ الْجَوِّ ضَامِرَةً
وَلَا تُمْشِي بِوَادِيهِ الْأَرَاجِيلُ
- 50 Qamu yırtıcı hayvân hıvaf ile ebsem olur andan
Şitâb ile ne mümkün na' rasın biri ide ısdâr
وَلَا يَزَالُ بِوَادِيهِ أَخُو تَيْفَةٍ
مُطَرِّحُ النَّبْرِ وَالذَّرْسَانَ مَأْكُولٌ
- 51 O şîriñ oldığı vâdide şuc'ân u bahâdırlar
Silâh u câmesin atmaqdadurlar eyleyüp idbâr
إِنَّ الرَّسُولَ لَسَيِّفٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ
مُهَيِّدٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ مَسْئُولٌ
- 52 Haqîkat Fahr-i 'âlem pür-ziyâ tîğ-i İlahîdür
Ki 'ürÿân tîğ-i Hindîveş olunmuş şânki istizhâr
فِي فَنْتِهِ مِنْ قُرَيْشٍ قَالَ قَائِلُهُمْ
بِبَطْنِ مَكَّةَ لَمَّا أَسْلَمُوا زُولُوا
- 53 Qureyşden bir cemâ'at içre meslûl oldu ol şemşîr
Olardan biri hicret re'y idüp bâ-Seyyid-i Muhtâr
زَالُوا فَمَا زَالَ أَنْكَاسٌ وَلَا كُنُفٌ
عِنْدَ اللَّقَاءِ وَلَا مَيْلٌ مَعَارِيْلٌ
- 54 Meger bî-tîğ ü bî-turs hem za'îf olanlarıñ ğayrı
Qamusı hicret itdiler olup ba'zıları hem-ĝâr
شُمُّ الْعَرَانِينَ أَبْطَالٌ لَبُوسُهُمْ
مِنْ نَسَجِ دَاوُدَ فِي الْهَيْجَا سَرَابِيْلٌ
- 55 Be-küllî burnu yüksek himmet-efzâ hûb yigitlerdür
Silâhşör cümle pîrâhenleri zırhdan olup pür-kâr
بِيضٌ سَوَائِعُ قَدْ شَكَّتْ لَهَا حَلْقٌ

كَأَنَّهَا حَلَقُ الْقَفَعَاءِ مَجْدُولٌ

- 56 O zırhdan pîreherler pek mücellâ vâsi‘ efzûndur
Ki kaf̄ â halkası mânend-i kat kat şânki kuvvetvâr
لَا يَفْرَحُونَ إِذَا نَالَتْ رِمَاحُهُمْ
قَوْمًا وَلَيْسُوا مَجَازِيعًا إِذَا نِيلُوا

- 57 Ferah-yâb olmaz anlar ger toğunsa süngüler haşma
Ceza‘ itmezler anlara toğunsa nîze-i pür-nâr
يَمْشُونَ مَشْيَ الْجَمَالِ الزُّهْرُ يَعْصِمُهُمْ
ضَرْبٌ إِذَا عَزَدَ السُّودُ النَّتَائِبُ

- 58 Ki dârb-ı seyf ile ma‘ şûm yürürler aq̄ deve gibi
Boyu kûtâh siyeh üştür mişâli kaçıcak eşrâr
لَا يَقَعُ الطَّعْنُ إِلَّا فِي نُحُورِهِمْ
وَمَا لَهُمْ عَنْ جِيَابِضِ الْمَوْتِ تَهْلِيلٌ

- 59 Şudûrı anlarıñ kâlkânı olmış ta‘ n-ı a‘ dâya
Hiyâd-ı mevte biñ cân ile ‘ atşândur olar her bâr

- 60 İlâhî dergehiñde *Kâmilîñ* aq̄şâ-yı âmâli
Şefi‘ ola Hâbîbiñ hem muhâcirler dağî enşâr

‘ Aded-i ebyât-ı kaşîde/59-Temmet-‘ Aded-i ebyât-ı tercüme/60

8a’da “Risâle-i Laîfe” başlığının yer aldığı Arapça mensur bir metin bulunur. Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi’ye ait olan bu metin, nestalik yazıyla yazılmıştır. Metnin ikinci satırında şairin künyesi verilmektedir.

8b’de “Eser-i Hilmî” kaydının bulunduğu 6 beyitlik bir gazel vardır. Genelde mecmuaların başlığında yer alan şairin adına/mahlasına dair bilgi, burada gazelin bitiminde bulunur. *Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün* vezniyle rik’a yazısıyla kaleme alınan Türkçe gazel şu şekildedir:

Hâzret-i Qur’an odur âb-ı hayât
Kıl temessük bulasın feyz-i necât

Varsun olsun başkaca âb-ı hayât
Olsa da ol âbdur miñnet-simât

Bahş ider Qur’an karîn olsa eger
Neş’et-i uhrâda câvîdî hayât

Ol hayât eltâfla memzûcdur
‘ Arız olmaz aña miñnetle memât

Bil hayât-ı câvidânîye sebep
Hâzret-i Ḵur'anı fehm eyle nikât

Zıll-ı Tûbî ihtivâ itsün seni
Meskeniñ olsun kuşûr-ı 'âliyât

Bu gazelin sahibi, mecmuanın 1a varağında mührü bulunan Eğinli Müftizâde Ebubekir Hilmî'dir. Şairin H 1317/M 1900 tarihinde İzmir Ahenk Matbaasında bastırıldığı Üssü'l-Harekât adlı dinî bir risalesi bulunmaktadır ve bu eserin başındaki müellif bilgisinde, Muğla naibi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu risalede, Hilmî mahlasını kullanarak yazdığı bir kaside de yer alır. Hezec bahrinin *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbıyla yazılan kaside ise şu şekildedir:

Kaşîde

Bu şeb maḥbûb-ı Rabbi'l-'âlemîn 'arz-ı cemâl itdi
Nesîm-i şubḥ-ı Hüsni neşr-i şeb-bûy-ı vişâl itdi

Yaratdı Haḫ Te'âlâ feyz-i nîsân cemâlinden
O mürvârîd-i ferdi dürre-i tâc-ı kemâl itdi

Ḳudûmî dehre virdi başka revnaḫ başkaca bir zevḫ
Vecâhî ehl-i vecdiñ vecdine vaz'-ı mişâl itdi

Beşâşet-âver-i şevḫ oldı ezhâr-ı riyâz-ı 'aşḫ
Muḥabbet bülbülün dem-sâz-ı ezvâḫ-ı menâl itdi

Ġarâm u hicr ile dil-suḫteler feyz-i sürûr buldı
Meserret-yâb-ı ḫubbı nükte-senc ḫâl u ḫâl itdi

Nesaḫ-cûyân-ı 'irfânîñ bu şebdir mebde-i feyzî
Bu şebde kâ'inâtîñ ḫâcesî feth-i maḫâl itdi

Müreccaḫdır bu şeb ḫadren ḫaḫîḫat leyle-i Ḳadre
Şalât u zıkr ü tesbîḫ ile ihyâ ehl-i ḫâl itdi

Bu şebde mevkib-i sulḫân-ı kevneyn ḫaşr-ı dünyâya
Riḫâbında melâ'ik ḫaşmetiyle intiḫâl itdi

Dikildi Maşrıḫ u Mağrible saḫḫ-ı Ka' beye a' lâm
'Alâmeti şanâdîd-i Ḳureyşî gûş-mâl itdi

Ḳudûm başdıḫda ḫızın-ı Ka' beye envâr-ı 'ulyâsı
Cihât-ı sittene Ümmü'l-Ḳur'anıñ iştîmâl itdi

Baḫîr-i Sâve ḫuşḫ oldı Mecûsuñ âteşi söndi
Şanırlardı nizâm-ı 'âlem ol an ihtilâl itdi

Ne bilsün cehl-i maḫz erbâbı mi' mâr yıkmasa yapmaz

Ne hâcet vech-i i' mârına çoğlar infî' âl itdi
Henûz mestûr idi ol nûr-sehâb rahm-ı maderde
Nüfûzı ser-te-ser aşhâb-ı filî pâymâl itdi
Nidâ-yı âmenû-yı hâtifu'l-ğayba bilâ-reyb
Düşüp yüz üzre burc-ı kaçır-ı Kısra imtişâl itdi
Halel-yâb oldı semt-i âsumâna seyr-i cünd-i cân
Hudâ şeytânı bu şeb rabt-ı ağıl-ı nekâl itdi
O fahr-i enbiyâ meb'ûş oldı kâffe-i nâsa
Degil maşşûl-i fikrim böyle i' lân zü'l-celâl itdi
Cihân-ârâ idi ol pâdişâh-ı kişver-i levlâk
Meger inkâr-ı 'adlin nâbecâ ehl-i zülâl itdi
Firâr itdi görenler hayrı şer nûr-ı tecellîden
Bilen taşdıq yolında şarf-ı himmet bezl-i mâl itdi
Şeh 'Âlî himem-i 'Abdu'l-Ḥamîd Ḥân ḥald-ı melike
Şi'âr-ı mevlidi ifâde her yıl ihtifâl itdi
Şeff'-i hâşî kıl yâ Rab Ḥabîbiñ her zamânında
O sultân-ı cihân tedbîrde maḥv-ı ihtiyâl itdi
Ḥalifeñdir meded kıl yâ Resûlallâh heme evkât
Umûr-ı ümmetiñ temşiyetinde i' tidâl itdi
Meşâ'ib didegâna bezl-i ihsân eyleyüp ḥâlâ
Ḥarâbe-zârları i' mâra işâl-i nevâl itdi
Şeref-bûsî-i deste nâ'il oldum merreten uḥrâ
Seversem nevmi nola vâşıl-ı bezm-i vişâl itdi
Sen ey müştâk-ı vuşlat gör o nûri intibâhında
Muḥakkak fi'l-i şâliḥ rahmet ile ittişâl itdi
Yeter ey ḥâme terk it vaşfını ḡayrı tevessül kıl
Hudâ ḥakkıyla vaşfin bil ki maḥlûka muḥâl itdi
Tevessül eyledim luḫfuñla sensiñ luḫf Raḫmânı
Sitâyişinde 'aczim nazmımı hep bî-me'al itdi
Meded yâ Raḫmeten lil' âlemîn Ḥilmî-i miskîne
'Uşât-ı ümmetiñdendir kerîme ittikâl itdi (Hilmî, 1317, s. 8-11)

9a'da herhangi bir metin yoktur. 9b'de "Hazâ Kasîdetü'l-fî medh-i ʿAbdu'r-rahman Zekî El-Kâmilü'l-Mevlevî bi-hilâfeti Kazâ-yı Elbistân" başlıklı Arapça bir kaside bulunur. 17 beyitlik bu kaside çift sütun hâlinde harekeli nesih yazıyla kaleme alınmıştır. Başlık kırmızı mürekkeple yazılmış, metin kırmızı mürekkeple çerçeve içerisine alınmıştır. Mahlas beytinden hareketle şiirin Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Kasidenin başı ve sonu şöyledir:

Başı:

مِنْ مُقَلَّتِي فَأَضَ دَمْعَ شَائِبُ بَدِمِ
فِي سِمَطِ الْأَجْفَانِ كَاللَّالِ مُنْتَنِّظِمِ

Sonu:

عَلَيْكَ أَنْ تَسْتَقِيدَ الْحُكْمَ وَالشَّرَفَا
مِنْ كَامِلٍ مِثْلٍ مَأَقَدٍ قُلْتُ مِنْ كَلِمِ

10a-13a arasında ise yukarıda sözü edilen kaside Arapça olarak beyit beyit şerh edilir. Sırasıyla önce beyitler sayfanın ortasına gelecek şekilde yazılır. Daha sonra beyitteki kelimeler açıklanarak beyitler izah edilir. Metin yine nesih yazıyla Arapça yazılmıştır. Ayrıca metin kırmızı mürekkeple çerçeveye alınmış, önemli görülen yerlerin üstü de kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

13b'de "Fî Medh-i ʿAbdu'r-rahman Zekî Kuddise Sırruh" adını taşıyan 9 beyitlik bir manzume bulunur. "Kâmil" mahlasından Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'ye ait olduğu anlaşılan manzume, Arapça ve harekeli nesih yazıyla yazılmıştır. Manzumenin başı ve sonu aşağıda verilmiştir:

Başı:

فَقَدْتُ لَيْلِي كَالْمَجْنُونِ فِي جَبَلِ
حُرْمَتِ عَنْ وَصْلِهَا وَالتَّيْلِ فِي أَمَلِ

Sonu:

عَلَيْكَ أَنْ تَسْتَوِيضَ الْعَوْنَ وَالْمَدَدَا
مِنْ كَامِلٍ قَدْضَرَبْنَا فِيهِ مِنْ مَثَلِ

14a'da başlıksız bir manzume bulunur. Hilmî mahlasının yer aldığı ve rik'a yazısıyla kaleme alınan gazel nazım şekline sahip manzume, *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün* kalıbıyla yazılmıştır. Gazel, 9 beyitten oluşmaktadır:

Tecellî-i kelâmla nev'-i insân nâṭıq olmuşdur
Bu hâlde kevkeb-i iḳbâl-i ʿaḳlı fâlik olmuşdur

Hilâfetle tefevvuk-gerde-i hulḳ oldılar âmâ
Bu rütbe imtiyâzla her belâyı zâ'ik olmuşdur

Gedânın şâhiña ʿâşıklığın herkes bilirlerdi
Ne bilinir nice şâhân gedâya ʿâşık olmuşdur

Hâzer itmek gerek sûy-ı ḳarîniñ i'tilâfından
Şalâḥ erbâbı taḳlîdi yüzünden fâsık olmuşdur

Esâfilzâdeler te'mîn-i istiḳbâl sa' yından
E'âlîzâdeye ʿilm-i vehzde sâbık olmuşdur

Mürevvedür fazîlet rif' at kâdrin 'aliü'l-ağleb
Edânî fazl ile 'âli maqâma lâyıq olmuştur

Cihânda gerçi miñnet ehl-i fazlı eyliyor ta' kib
Bu hikmetdür ki miñnet i'tilâya sâ'ik olmuştur

Cehâlet üzre tavr-ı 'âmiyâne ile çok insân
Maqâla nâtiq olsa da me'âlen nâhiq olmuştur

Güzel sözlerle tezyîn eyliyor dîvân-ı eş'ârın
Meger emşâline Hilmî sühanda fâ'ik olmuştur

14b'de de başlıksız, rik'a yazısıyla 9 beyit olarak kaleme alınan gazel nazım şeklinde bir manzume yer alır. Karalamaların da görüldüğü sayfadaki manzume, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bu gazelde şairin mahlası yer almamakla birlikte yazı biçimi, üslup ve içerik yönünden bir önceki gazel ile benzerlik gösterdiğinden Hilmî'ye ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Âdemiñ fikr-i hulûdi zevk-i Havvâdan gelir
Nev' -i insâna belâ yâ böyle sevdâdan gelir

Nâ'il-i hâl kâle almaz ketm ider esrârını
Nefse işbât-i meziyet mâlihulyâdan gelir

Mâsivâdan kalbleriñ taḥliye eyler ehl-i hâl
Böyle kalbe vâridât ilhâm-ı Mevlâdan gelir

Farḫ-ı 'aşk 'uşşâka maḫzûrlı kelâmı söylerdir
Çün ene'l-Hâk na' rası Mañşûr-ı Seyyidden gelir

Ṭûr-ı Sînâ olmamışdur fikr ü zikriñ fâyizi
Ka' be-i kalbe tecellî başka mecrâdan gelir

Şâhid-i tevḫîd olmuştur ḫitâb ile şehîr
Añladı Mûsâ nidâ-yı Rabb-i â' lâdan gelir

Bir çeşit bûyâ iken her levn ile telvîn ider
Şıbgatu'llâh-ı televvün ḫam-ı 'Iyâdan gelir

Kâbe kavseyni ev ednâ ile taltîf-i cesîm
Bir tecellîdür ki kurb-ı seyr-i İsrâdan gelir

Müdde' â-yı 'aşka şâhid istemez ḫâkim olan
Der ki imkân-ı vişâliñ semt-i aḫfâdan gelir

Manzumenin bitiminde rik'a yazısıyla yazılmış, “Kimi mescidde çeker âh, kimisi bir mahalde fâhişe ile başılır. Sen hemân ḫâliñi işlâha çalış. Her koyun gör ayağından aşılır.” ifadesi bulunur. Sayfanın sağ altında ise Süleymaniye Kütüphanesi'ne ait kayıt bilgisi yer almakta ve mecmua bu şekilde sonlanmaktadır.

Sonuç

Derleyenin tercihleri doğrultusunda oluşturulan mecmualar, aynı zamanda yazıldıkları dönemin edebî zevkini de yansıtır. Çünkü şairlerin şiirleri hem kendi devrinde hem de sonrasında mecmualarda yer alıyorsa bu, o şairin sevilerek okunduğunu ve şiirlerinin takip edildiğini gösterir. Ayrıca mecmualar dolaylı ya da doğrudan şairlerin biyografilerine, edebî kimliklerine dair bilgiler de içermektedir. Kimi zaman bilinmeyen bir şairi kimi zaman tanınan bir şairin bilinmeyen bir şiirini, bir şairin hangi şairin etkisinde kaldığını ya da hangi şairleri etkilediğini, şairlerin eserlerinin farklı nüshalarını mecmualarda görmek mümkündür. O yüzden mecmualar sundukları zengin içerikle edebiyat, edebiyat tarihi, tarih, sosyoloji, dinler tarihi, halk bilimi gibi birçok alan için önemli bir kaynak niteliğindedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan mecmua ise Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 numaradaki 14 varaklık küçük bir mecmuadır. Eser, mukavva bir cilt içerisinde bulunmakta; genel itibarıyla okunaklı, nesih, rik'a, nestalik gibi farklı yazı türlerinin kullanıldığı, satır sayısı muhtelif, manzum ve mensur metinlerden oluşmaktadır. Yer yer lekelenmelerin görüldüğü mecmuada, bazı metinlerin yazımına ve sayfa estetiğine dikkat edilirken ve farklı renklerde mürekkep tercihinde bulunulurken; bazı metinler ise özensiz yazılmış, hatta kimi ifadelerin üstüne karalamalar yapılmıştır. Buradan da şu sonuca ulaşılmıştır: Mustafa Kâmil Efendi'nin eserlerinin bulunduğu varaklar daha özenli ve dikkatli yazılmış; Hilmî mahlasını kullanan Müftizâde Ebubekir Hilmî'nin kendisinin eklediği düşünülen şiirlerin bulunduğu varaklar ise karalamaların da görüldüğü daha özensiz yazılmış bölümlerdir. Yazma, Mustafa Kâmil Efendi'nin eserlerinin yer aldığı mecmuanın boş sayfalarına Müftizâde Ebubekir Hilmî'nin şiirlerinin yazıldığı izlenimini vermektedir. Bununla birlikte mecmua, Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'ye ait Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 6955 numaradaki müellif hattı mecmuadaki bazı metinleri içermesi açısından dikkat çekicidir.

Mecmuanın 1a varağında temellük ve kütüphane kayıtları bulunur. Mecmua içerisindeki metinlerin sahiplerine dair bilgilere de bazen başlıklarda bazen metin içerisinde bazen de metin sonuna eklenen bilgilerden ulaşılır. Bu mecmuada şairlerin –bir gazel dışında-isimleri/mahlasları belirgin bir şekilde belirtilmiştir. Örneğin; 1b'de Kâmil isminin üzeri kırmızı mürekkeple çizilerek belirgin hâle getirilmiştir. 7b'de kaside tercümesinin son beytinde Kâmil mahlası geçerken; 8a'daki mensur metnin ikinci satırında Mustafa Kâmil Elbistânî'nin adı açık bir şekilde söylenmiştir. 8b'de, genelde mecmuaların başında yer alan şair bilgisi, gazelin sonuna düşülen "Eser-i Hilmî" kaydıyla verilmiştir. 9b'de kaside nazım şekliyle yazılan manzumede, kasidenin başlığında kim için yazıldığı bilgisi bulunurken; kasidenin son beytinde Kâmil mahlası ile karşılaşılmaktadır. 13b'deki başlık, sadece yazılan kişinin adını içermekte; şairin bilgisine mahlas beytinden ulaşılmaktadır. Bu manzumenin de Kâmil mahlasıyla yazıldığı görülmektedir. 14a'daki manzume başlıksız olsa da şiirde Hilmî mahlası geçer. 14b'deki başlıksız manzumede ise şaire dair bir bilgi yoktur; ama yazı karakteri, üslup, kelime tercihi şiirin Müftizâde Ebubekir Hilmî'ye ait olabileceğini göstermektedir.

Mecmualar üzerine yapılan tasniflerden hareketle bu mecmua; cilt ve tertip hususiyetleri bakımından mürettibi bilinmeyen ve mürettep olmayan bir mecmua niteliği taşımakla birlikte; şekil açısından manzum ve mensur karışık; dil bakımından, Türkçe ve Arapça kaleme alındığından çok dilli; muhteva bakımından ise dinî içerikli bir mecmua özelliği göstermektedir.

Kaynakça

- Akpınar, Ş. (2015). Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi "3469" Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmûası. *Turkish Studies*, 10(8), 341-384.
- Devellioğlu, Ferit (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Şemseddin Sami (1318). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Gürbüz, Mehmet (2013). Şiir Mecmualarının Kaynakları Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic-*, 8(1), 315-322.
- Kılıç, A. (2012). Mecmua Tasnifine Dair. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 75-96.
- Köksal, M. F. (2012). *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Yay.
- Köksal, M. F. (2016). *Yâ Kebîkeç Mecmualar Arasında*. İstanbul: Kesit Yay.
- Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (2013). Şairlerin Gözüyle Mecmua. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume*, 8/1, 21-49.
- Kut, G. (1986). Mecmua. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VI, 170-174.
- Levend, A. S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: TTK Yay.
- Mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 Numara.
- Mecmua, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 6955 Numara
- Müftizâde Ebubekir Hilmî (1317). *Üssü'l-harekât*. İzmir: Ahenk Matbaası.
- Özgeriş, M. M. (2022). Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin Hayatı, Edebî Yönü ve Eserleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 658-674.
- Özgeriş, M. M. (2022). Yemlihâ-zâde Mustafa Kâmil Efendi'nin Manzum Bânet Su'âd Kasidesi (Kaside-i Bürde) Tercümesi. *Filoloji Alanında Teori ve Araştırmalar (Editör Doç. Dr. Gürhan Kirilen)*. İzmir: Serüven Yay., 1-25.
- Şenödeyici, Ö. ve Akdağ, A. (2016). *Mecmualar ve Cönkler, Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Kesit Yay.
- Uzun, M. (2003). Mecmua. *TDV İslam Ansiklopedisi (C. 28, s. 265-68)*. İstanbul: TDV Yayınları.